

Резюме

Губар К. А. Розвиток церковного права у навчальному процесі Києво-Могилянської та Київської духовної академії (XVIII – поч. ХХ ст.).

Здійснюється огляд та аналіз викладання церковного права в Києво-Могилянській академії та Київській духовній академії. Характеризуються програми викладання церковного та канонічного права. Подаються короткі відомості про професорів: Ф. Прокоровича, Р. Заборовського, І. М. Скворцова, П. О. Лашкарьова, Ф. І. Тітова, Ф. І. Міщенко, котрі викладали церковне право в Академії.

Ключові слова: історія українського права, юридична освіта, юридична наука, держава, церква, Києво-Могилянська академія, Київська духовна академія, освітні програми, канонічне право, церковне право.

Резюме

Губарь Е. А. Развитие церковного права в учебном процессе Киево-Могилянской и Киевской духовной академии (XVIII – нач. ХХ в.).

Осуществляется обзор и анализ преподавания церковного права в Киево-Могилянской академии и Киевской духовной академии. Характеризуются программы церковного и канонического права. Приводятся краткие биографические сведения о профессорах: Ф. Прокоровиче, Р. Заборовском, И. М. Скворцове, П. А. Лашкареве, Ф. И. Титове, Ф. И. Мищенко, которые преподавали церковное право в Академии.

Ключевые слова: история украинского права, юридическое образование, юридическая наука, государство, церковь, Киево-Могилянская академия, Киевская духовная академия, учебные программы, каноническое право, церковное право.

Summary

Gubar K. Development of church law in the educational process of the Kyiv-Mohyla Academy and Kyiv Theological Academy (XVIII – early XX).

Is carried out a review and analysis of the teaching of ecclesiastical law at the Kyiv-Mohyla Academy and Kyiv Theological Academy. We give a description programs of the canon law and ecclesiastical law. Served brief biographical information about the professors: F. Prokoryovych, R. Zaborowski, I. Skvortsov, P. Lashkaryov, F. Titov, F. Mishchenko, who taught ecclesiastical law at the Academy.

Key words: History Ukrainian law, legal education, legal science, state, church, Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv Theological Academy, curriculum, canon law, ecclesiastical law.

УДК 343.137 (091)

О. І. ДУБОВИК

Ольга Ігорівна Дубовик, здобувач Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АЛЬТЕРНАТИВНЕ ПРАВОСУДДЯ: РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ В 70–90 РР. ХХ СТОЛІТТЯ

Інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає від нашої держави адаптування національного законодавства до міжнародних стандартів і зобов'язань. Особливо це стосується кримінального процесу, через який здійснюється охорона важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян, з урахуванням реалій розвитку українського суспільства.

Сучасна міжнародна і європейська концепція захисту прав людини, яка відображена у ряді міжнародних документів, свідчить про тенденції відмови світової спільноти від виключно каральної реакції на злочин, яка не може належним чином забезпечити як права осіб, що його вчинили, так і потерпілих. Це зумовлює необхідність закріплення нового підходу до кримінального процесу, який реалізується через концепцію відновного правосуддя.

Важливість відновного правосуддя підтверджується й тим, що цю проблему досліджували багато вітчизняних та зарубіжних учених. Серед вітчизняних дослідників – І. А. Войтюк, А. О. Горова, Т. А. Денисова, В. В. Землянська, І. І. Ємельянова, В. Д. Каневська, О. В. Коваленко, Р. Г. Коваль, І. М. Козьяков, М. В. Костицький. Серед закордонних науковців відновне правосуддя досліджували І. Айртсен, Д. Ван Несс, Дж. Брейтуейт, Я. Валюк, Б. Вос, Л. Головка, М. Гроенхейзен, Г. Зер, Р. Коатс, Л. Корнозова, Н. Крісті, Д. Маєрс, Дж. Максвелл, Р. Максудов, Т. Маршал.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі проведеного всебічного комплексного теоретичного аналізу й узагальнення міжнародного правового регулювання та досвіду розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо впровадження концепції відновного правосуддя у національне законодавство України.

Відновне правосуддя в такій формі, як воно існує сьогодні, зародилося у середині 70-х років ХХ ст. як рух за зміну поглядів на злочин та покарання. Підхід, що лежить в його основі, орієнтований на надання можливості сторонам конфлікту і суспільству в цілому самим впоратися з наслідками злочину.

Однією з перших робіт, присвячених проблематиці відшкодування збитків, була «Компенсація і реституція щодо жертв злочину» американського вченого Стівена Шафера¹. Він, зокрема, зауважував, що інтерес до відновного правосуддя виникає із старовинних концепцій і досвіду, забутих ще в кінці середньовіччя, коли сформувалась формальна система правосуддя, що визначала зобов'язання правопорушника як борг перед королем або лордом (згодом – перед державою), а не перед жертвою.

Натхнений працею Чезаре Беккаріо Мішель Фуко, французький мислитель і історик, у 1975 р. видає свою книгу «Надзирати і наказувати. Рождение тюрьмы»². Однією з основних ідей даного твору стала еволюція політичних технологій західного суспільства при переході від епохи феодалізму до сучасності. Ще в середині XVIII ст. для влади була характерна жадлива жорстокість. Але вже в 30 рр. XIX ст. вона стала м'якшою і гуманістичною. Якщо раніше злочинців публічно страчували або піддавали тортурам, то пізніше їх стали поміщати під ретельний тюремний нагляд, що виключає всяке насильство над тілом. Тобто, змінилася сама соціальна природа покарання. Сформувалося нове уявлення про суб'єкт злочину, склалося раціонально-обачливе ставлення до людського тіла. Суб'єктом злочину перестає бути тіло злочинця, ним стає його душа.

Перша спроба систематизувати відновлювальні підходи до правосуддя була здійснена пенсільванським професором соціологом Ховардом Зером у книзі «Змінюючи лінзи: новий погляд на злочин та правосуддя»³. Широко відомий як «дідусь відновного правосуддя», Х. Зер починав як практикуючий фахівець і теоретик у концепції альтернативного правосуддя в кінці 1970-х, коли вона тільки зароджувалася. Ось уже понад три десятиліття науковець продовжує поглиблено вивчати принципи відновної юстиції і поширювати її практику у всьому світі. Він провів сотні заходів в більш як 25 країнах і 35 штатах, у тому числі читаючи лекції і консультуючи щодо відновного правосуддя, проводячи конференц-зв'язок з правопорушником і жертвою; його праці сприяли багатьом судовим реформам. Істотний вплив його дослідження мали в США, Бразилії, Японії, Ямайці, Північній Ірландії, Британії, Україні і Новій Зеландії. Дослідження Ховарда Зера – це систематичний виклад концепції і програми відновного правосуддя в кримінальній юстиції і досвіду з їх реалізації. Жива мова автора, глибокі узагальнення і ефективне використання гуманітарного підходу до проблем кримінального правосуддя – все це привертає увагу не лише правознавців і практичних працівників правосуддя, а й філософів, істориків, соціальних працівників, психологів, соціологів, громадських діячів.

Ідеї Х. Зера були розвинені Нільсом Крісті у праці «Межі покарання»⁴. Погляди автора на ці проблеми становлять значний інтерес. Крісті не підтримує ні один із двох основних напрямів у західній думці кримінології – ні прибічників теорії «некаральної дії» на злочинця (*treatment*), ні проповідників теорії «утримуючої дії» кримінального закону (*deterrence*). Він критикує обидва ці напрями, і дуже часто його критика є доцільною. Думка Н. Крісті про те, що суворість покарання в буржуазній державі легко переходить в жорстокість є самостійною змінною і не знаходиться в прямому і однозначному зв'язку з величиною і характером злочинності, має велике значення, оскільки привертає увагу суспільства до його власної етичної свідомості. Буржуазне суспільство не лише породжує злочини, що вимагають захисної реакції, воно породжує також і саму цю реакцію, яка може бути і суворою, і більш м'якою. Якщо відповідь на злочин, говорить Н. Крісті, залежить не стільки від самого злочину, скільки від суспільства, то хай він краще буде не суворим, а м'яким. Н. Крісті виступає тут як послідовник великих гуманістів минулого. У аморальній атмосфері експлуататорського суспільства він виступає на захист простих людських цінностей. Суть концепції Н. Крісті в наступних словах: «Ми можемо створювати злочин створенням систем, які вимагають цього поняття. Ми можемо ліквідувати злочини, створюючи системи протилежного типу».

Ще одним послідовником Х. Зера є Джон Брейтуейт. Про визнання заслуг автора у сфері кримінології свідчить той факт, що книга «Злочин, сором і возз'єднання»⁵ в 1990 р. одержала премію за видатні досягнення Товариства вивчення соціальних проблем (США), а в 1991 р. – премію Майкла Дж. Хинделанга Американської кримінології. У центрі уваги автора як країни (наприклад, Японія), так і періоди європейської історії (наприклад, вікторіанська епоха в Англії), що характеризуються низьким рівнем злочинності. Для пояснення цих ситуацій Дж. Брейтуейт створює оригінальну теоретичну концепцію, головна складова якої – навіювання відчуття сорому як спосіб неформальної соціальної підтримки офіційному кримінальному праву. По суті, робота Дж. Брейтуейта прокладає дорогу для дослідження й удосконалення комунікативних суспільних і родинних механізмів, в рамках яких пов'язані із злочином моральне обурення і навіювання відчуття сорому стають такими, що формують суспільство силоміць. Дж. Брейтуейт вважає відновне правосуддя всесвітнім суспільним рухом, в якому він сам брав і бере безпосередню участь. Концептуально автор виходить із того, що основним засобом контролю над злочинністю є культурно обґрунтоване прагнення вселяти відчуття сорому за провину, але вселяти його так, щоб це відчуття було «об'єднуючим». Низький рівень злочинності відрізняє ті суспільства, де навіювання відчуття сорому потужне в своїх проявах, але не переходить певні рамки, і навпаки, до скоєння злочинів удаються ті люди, які відгороджені від відчуття сорому за свої діяння. Проте, якщо вселяти відчуття сорому безрозсудно, це може привести до зворотного ефекту. Крім того, в даному дослідженні робиться спроба виділити такі різновиди навіювання сорому, які швидше є причиною злочинності, аніж запобігають їй.

Слід зауважити, що про актуальність проблеми свідчать не тільки наукові дослідження, а й запровадження у 80-х рр. минулого століття у переважній більшості юридичних факультетів університетів США, Канади та деяких країн Європи спеціальних курсів «Альтернативні (позасудові) методи вирішення спорів або медіація».

Також поряд із дослідженнями науковців у 80-х рр. минулого століття активно приймалися міжнародно-правові акти, які були фундаментом змін у національному законодавстві⁶. Першим міжнародним нормативно-правовим актом, який містить загальні норми щодо відновного правосуддя (хоч по суті вони опосередковано стосуються відновного правосуддя) можна вважати Загальну декларацію прав людини, затверджену Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Однак починаючи з 80-х рр. ХХ ст. було прийнято низку міжнародних документів, які так чи інакше пов'язані із застосуванням альтернативного правосуддя в кримінальних справах. Серед них – Каракаська декларація, прийнята Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками і схвалена Генеральною Асамблеєю в її резолюції № 5/171 від 15 грудня 1980 р., Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р., Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року. У 1980 р. VI Конгрес ООН з попередження злочинності і поведження зі злочинцями ухвалив резолюцію, яка рекомендує державам-членам ООН розширити застосування альтернативних ув'язненню санкцій і проводити інтенсивний пошук нових надійних різновидів таких альтернатив.

VII Конгрес ООН (1985 р.) ухвалив резолюцію про зменшення кількості ув'язнених та про альтернативні заходи і соціальну інтеграцію злочинців.

Важливою подією у розвитку відновної юстиції стало те, що Тоні Маршалл з Консорціуму відновного правосуддя у Великобританії запропонував робоче визначення, яке отримало велику підтримку серед професіоналів: «Відновне правосуддя – це процес, при якому всі сторони, що пов'язані певним злочином, зібралися разом, щоб вирішити на колективній основі, як боротися з наслідками злочину та його впливом на майбутнє»⁷.

Базмор і Уолгрейв надали ще одне визначення: «Відновне правосуддя є дією, що в першу чергу орієнтована на вчинення правосуддя з метою відшкодування збитків, що жертви і постраждале суспільство понесли через конфлікт, в т.ч. кримінальний конфлікт». Це визначення звертає належну увагу на інноваційний аспект відновного правосуддя: головна роль зарезервована для жертви і спільноти. Відновне правосуддя створює для злочинця зобов'язання відновити стан речей до порушення. Відновне правосуддя залучає жертву, злочинця і суспільство до пошуку рішень, які сприяють виправленню, примиренню та заспокоєнню.

На пошуки «нев'язничних» різновидів покарання і шляхів пом'якшення становища засуджених спрямовано значну кількість досліджень, ухвалено низку законодавчих актів як національних, так і міжнародних.

VIII Конгрес ООН (1990 р.) з попередження злочинності й поведження із засудженими ухвалив Мінімальні стандартні правила ООН з використання невідносних санкцій. Він також схвалив засади і напрями досліджень щодо застосування невідносних санкцій, обговорив накопичений у деяких країнах досвід, закликав до широкого обміну інформацією. Конгрес рекомендував державам – членам ООН продовжити дослідження місця, ролі, практики застосування специфічних невідносних санкцій з позицій реформування кримінальної політики, існуючих соціально-політичних, економічних, правових та організаційних умов. II Міжнародний симпозиум «Майбутнє покарання» (1993 р.) на підставі міжнародних стандартів, норм, правил поведження з ув'язненими розробив перспективну концепцію розвитку системи кримінальних покарань, яку було ухвалено ООН і рекомендовано державам-членам ООН для використання при формуванні національно-правових і пенітенціарних систем. Було зазначено, що застосування ув'язнення справляє вельми незначний вплив на тривалий захист суспільства від злочинності. До того ж цей різновид покарання є найдорожчим. Тому застосовувати його рекомендовано лише до тих злочинців, що становлять значну небезпеку для суспільства. У решті ж випадків слід звертатися до вже апробованих упродовж двох десятиліть невідносних санкцій і проведення ефективних соціально контрольованих програм. Рішення, що були ухвалені міжнародною спільнотою, та дослідження, проведені в галузі кримінального права, дали змогу на черговому IX Конгресі ООН (1995 р.) зробити порівняльний аналіз і дати всебічну характеристику в'язничних і невідносних санкцій, наслідків застосування альтернативних ув'язненню покарань для процесу декриміналізації суспільства, зменшення кількості ув'язнених і рецидивізму, економічних, людських та соціальних витрат для контролю над злочинністю. Конгрес схвалив поширення в багатьох країнах світу таких санкцій, як штраф, громадські роботи, умовне засудження, обмеження волі, пробація, спеціальна опіка чи нагляд та інших традиційних і нововведених санкцій, пов'язаних з різним ступенем та формою нагляду за засудженими, які впродовж двох десятиріч не довели свою високу запобіжну ефективність⁸. Також слід звернути увагу на Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, прийняті шостим Конгресом ООН з профілактики злочинності та поведження з правопорушниками 7 вересня 1990 р., Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила»), затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 14 грудня 1990 р., Рекомендації щодо міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку, затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 45/107 14 грудня 1990 р., Резолюцію № 1998/23, затверджену Комісією з профілактики злочинності в кримінальному процесі Економічної та Соціальної Ради ООН 28 липня 1998 р. та ін. Відповідно до цих правових актів відновне правосуддя має розглядатись як елемент кримінального судочинства, бути способом профілактики злочинності та недопущення подальшого вчинення злочинів, спрямовувати свою дію на відшкодування шкоди, завданої злочином, та максимальне відновлення стану (матеріального, психологічного), що існував до його вчинення.

У кінці 90-х рр. XX ст. розпочалася плідна співпраця європейських міжнародних органів з країнами Центральної та Східної Європи. У 1999 р. Рада Європи ухвалила Рекомендацію (R19\99) щодо медіації у кримінальних справах для допомоги державам-учасникам організації та подальшому розвитку медіації. Якомога ширше, поширюючи текст Рекомендації, Рада Європи рекомендує урядам держав-учасниць розглянути принципи, зазначені в додатку до цього документа при розробці питань, пов'язаних з медіацією у кримінальних справах. Деякі дослідження показали, що Рекомендація мала істотно вплинути на держави-учасниці та сформувані різні шляхи ініціювання відновного правосуддя і сприяння його програмам у країнах Центральної та Східної Європи, зокрема, з боку окремих громадян і недержавних організацій. Можна стверджувати, що ця Рекомендація мала більший вплив на розвиток медіації між потерпілими та правопорушниками у Східній, аніж у Західній Європі. В свою чергу, Рамкове рішення Ради Європейського Союзу «Про положення жертв у кримінальному судочинстві», прийняте 15 березня 2001 р., наголошує на необхідності розширення сфери застосування медіації в кримінальних справах і зобов'язує всі держави Європейського Союзу поширювати посередництво в кримінальних справах та забезпечувати прийняття до розгляду будь-які угоди між жертвою й правопорушником, досягнуті в процесі посередництва; а Резолюція Ради з соціальних та економічних питань ООН від 24 липня 2002 р. рекомендує всім державам розробляти та впроваджувати програми примирення у національне кримінальне судочинство. Соціальна рада ООН у липні 2002 р. ухвалила Резолюцію про основні принципи використання програм відновного правосуддя у кримінальних справах. Вона закликала держав-учасниць організації до розробки стратегій та політики, спрямованих на розвиток відновного правосуддя. Згідно з Резолюцією програми відновного правосуддя можна використовувати на будь-якому етапі системи кримінального судочинства відповідно до національного законодавства. Слід зазначити, що правові акти Ради Європи є суттєвим підґрунтям для впровадження та регламентації відновного правосуддя і в основному доповнюють міжнародно-правові акти у цій сфері.

У кінці XX ст. проблеми відновної юстиції активно почали досліджуватися як закордонними (І. Айртсен, Д. Ван Несс, Я. Валуєк, Б. Вос, Л. Головка, М. Гроенхейзен, Г. Зер, Р. Коатс, Л. Корнозова, Д. Маєрс, Дж. Максвел, Р. Максудов, Т. Маршал, А. Моріс, А. Мужинівський, С. Пен, І. Петрухін, М. Райт, Б. Стюарт, М. Умбрайт, М. Флямер, Н. Шатіхіна, В. Янг та ін.), так і вітчизняними вченими, такими як І. А. Войтюк, А. О. Горова, Т. А. Денисова, В. В. Землянська, І. І. Ємельянова, В. Д. Каневська, О. В. Коваленко, Р. Г. Коваль, І. М. Козьяков, М. В. Костицький, В. М. Куц, В. Т. Маляренко, Ж. В. Мандриченко та інші.

Важливо підкреслити, що багато з тих, хто займався проблематикою альтернативного правосуддя ще на початку його зародження, продовжують свої дослідження і до сьогодні. Так, йдеться зокрема про Х. Зера, який поєднує у своїй діяльності практику і теорію^{9,10,11}.

Як зазначається вченими та практиками, кримінальний процес у класичних його вимірах не вирішує проблем, що породжуються вчиненням злочинів. При цьому найбільш скривдженою стороною є потерпілий. І правоохоронні органи, і суди залишаються байдужими до його проблем. Вважається, що засудивши правопорушника, держава тим самим відновлює права потерпілого. Навіть у тих випадках, коли заявлені потерпілим позовні вимоги задовольняються, поза межами уваги суду, як правило, залишаються засоби і терміни виконання вироку в цій частині. І, в усякому разі, поза увагою суддів, прокурорів, слідчих залишається емоційна сфера сприйняття злочину потерпілим (відчуття незахищеності, образи, гніву). Як наслідок, навіть за умов найсприятливішого процесу розслідування і судового розгляду кримінальної справи потерпілий не перестає відчувати себе незахищеною жертвою. Нільс Крісті образно порівняв роль потерпілого у кримінальному судочинстві з роллю спускового гачка. Водночас кримінальний процес в Україні, як і у більшості інших країн, побудований таким чином, що держава зобов'язана доводити подію вчинення злочину, а справа правопорушника – захищатися від обвинувачення. Як наслідок, нерідко засуджений злочинець вважає себе жертвою правосуддя. Вирішення цієї проблеми видатні українські правознавці М. В. Костицький¹² і В. Т. Маляренко¹³ вбачають у введенні примату прав людини в судове право, забезпечення рівності сторін у суді та посилення статусу потерпілого шляхом запровадження відновного правосуддя, що має на меті урівноваження інтересів жертви і суспільства за необхідністю соціальної реінтеграції злочинця за активної участі всіх сторін, втягнутих у процес правосуддя.

Важливо зазначити, що дуже ґрунтовним є дослідження Іво Айртсена (професор Лівенського Католицького Університету, Бельгія) «Діяльність в області відновного правосуддя в Європі». Умовно можна окреслити чотири питання, які висвітлює автор. По-перше, визначення поняття «відновне правосуддя» в європейському контексті. Далі автор дає характеристику загальних тенденцій розвитку посередництва (медіації) між жертвою і правопорушником у декількох європейських країнах. По-третє, автор називає серію останніх ініціатив на наднаціональному рівні. І, нарешті, ознайомлює з діяльністю Європейського форуму програм посередництва між жертвою і правопорушником і відновного правосуддя¹⁴.

Ґрунтовний аналіз розвитку відновного правосуддя в країнах Європи є важливою передумовою для розроблення програм і нормативних актів та впровадження цієї концепції в Україні. Наша країна не має іншої перспективи ефективного і гармонійного розвитку суспільних відносин, а, отже, і правовідносин, ніж шлях, яким просуваються інші держави розвинутої демократії. У даному контексті йдеться про впровадження відновного правосуддя. Тож маємо глибоко й критично вивчати накопичений досвід такого розвитку і творчо пристосовувати його з урахуванням власних історичних особливостей та реалій сьогодення.

¹ Schafer, Steven. 1970. *Compensation and Restitution to Victims of Crime*. Montclair, NJ : Smith Patterson. – 130 p.

² Фуко М. Надзирати і наказувати. Рождение тюрьмы / М. Фуко ; пер. с фр. В. Наумова, под ред. И. Борисовой. – М. : AdMarginem, 1999 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.com/read/fuko_mishel/nadzirat_i_nakazivat_rogdenie_tuurmi.html#0

³ «Mediating the Victim-Offender Conflict». *New Perspectives on Crime and Justice (Issue #2)*. Akron, PA: Mennonite Central Committee Office of Criminal Justice, September, 1980. – 30 p.

⁴ Кришти Н. Пределы наказания / Н. Кришти. – М. : Изд-во «Прогресс», 1984 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://royallib.com/read/kristi_nils/predeli_nakazaniya.html#0

⁵ Брейтуэйт Дж. Преступление, стыд и воссоединение / Джон Брейтуэйт ; пер. с англ., под ред. М. Флямера, коммент. Я. Гилинского. – М. : Центр «Судебно-правовая реформа», 2002. – 310 с.

⁶ Лeko Б. Медіація : підруч. / Б. Лeko, Г. Чуйко. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2014. – 520 с.

⁷ Marshall T. *Restorative Justice. An overview*, London, Home Office Research Development and Statistics Directorate, 1999 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fbga.redguitars.co.uk/restorativeJusticeAnOverview.pdf>

⁸ Восстановительное правосудие / под. ред. И. Л. Петрухина. – М., 2003. – С. 39.

⁹ Zer H. “The Core Meaning of Restorative Justice”, 14 April 2007 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.washingtonspark.org

¹⁰ Zer H. “The Role of Restorative Justice in Peacebuilding” // *Peace Prints: South Asian Journal of Peacebuilding*, Vol. 1, No. 1, Spring 2008. – P. 19–36.

¹¹ Zer H. *Critical Issues in Restorative Justice* (ed., with Barb Toews) (Criminal Justice Press, 1998).

¹² Костицький М. В. Відновне правосуддя у контексті правової політики України / М. В. Костицький // *Формування української моделі відновного правосуддя : матеріали Міжнар. конф. (м. Київ, 10–11 лютого 2000 р.)*. – К., 2000. – С. 21–25.

¹³ Маляренко В. Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні / В. Т. Маляренко, І. А. Войтюк // *Відновне правосуддя в Україні. Щоквартальний бюлетень*. – 1999. – Спецвипуск. – С. 6–32.

¹⁴ Айретсен И. Деятельность в области восстановительного правосудия в Европе / Иво Айретсен // *Вестник восстановительной юстиции*. – М., 1999. – Вып. 3. – С. 3–11.

Резюме

Дубовик О. І. Альтернативне правосуддя: розвиток наукової думки в 70–90 рр. ХХ століття.

Концепція відновного правосуддя набула протягом останніх десятиліть міжнародного значення, тому було здійснено низку кроків у напрямі його запровадження як у Європі, так і загалом у світі.

Упродовж 70–90 рр. ХХ століття тривав істотний розвиток самого визначення відновного правосуддя, у якому було відображено конкретні погляди практиків та теоретиків, а також відбулося перенесення наголосу з самої процедури на результат.

Дані останніх теоретичних та практичних досліджень свідчать про те, що впровадження програм відновного правосуддя допомагатиме кримінальному судочинству краще справлятися з розв’язанням своїх завдань у тих сферах, які стосуються задоволення потреб жертви, підвищення відповідальності правопорушника за його/її дії, зменшення рецидивізму та страху перед злочинами у суспільстві.

Ключові слова: відновне правосуддя, система кримінального судочинства, медіація, міжнародне право.

Резюме

Дубовик О. И. Альтернативное правосудие: развитие научной мысли в 70–90 гг. ХХ века.

Концепция восстановительного правосудия приобрела за последние десятилетия международное значение, поэтому был осуществлен ряд шагов в направлении его внедрения как в Европе, так и в целом в мире.

На протяжении 70–90 гг. ХХ века происходило существенное развитие самого определения восстановительного правосудия, в котором были отражены конкретные взгляды практиков и теоретиков, а также сделан акцент не на самой процедуре, а на результате.

Данные последних теоретических и практических исследований свидетельствуют о том, что внедрение программ восстановительного правосудия будет помогать криминальному судопроизводству лучше справляться с выполнением своих задач в тех сферах, которые касаются удовлетворения потребностей жертвы, повышения ответственности правонарушителя, за его/ее действия, уменьшения рецидивизма и страха перед преступлениями в обществе.

Ключевые слова: альтернативное правосудие, система криминального судопроизводства, медиация, международное право.

Summary

Dubovik O. Restorative justice: development of scientific thought in 70–90 years of the 20th century.

The concept of restorative justice has acquired international significance in the last decade, because it was a series of steps towards its implementation both in Europe and the whole world.

Over the 70–90 years of the 20th century, there was a significant development of the definition of restorative justice which reflected the views of specific practitioners and theorists, and there was a shift of emphasis from the procedure itself to the outcome.

The results of the recent theoretical and practical studies show that the introduction of restorative justice programs will help the criminal justice better cope with performance of its tasks in areas related to meeting the needs of victims, increase of offender’s accountability for his/her actions, reduction of recidivism and fear of crime in community.

Key words: restorative justice, criminal justice system, mediation, international law.

П. Т. ЕДЕР

Павло Тадейович Едер, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

СТРУКТУРА ТА КЕРІВНИЦТВО ВИЩОГО КРАЙОВОГО СУДУ У ЛЬВОВІ (1855–1918 РР.)

У сучасних умовах в Україні значна увага до судової влади, завдання якої полягає в забезпеченні кожній людині права та справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Суд є одним з основних елементів державного механізму, перш за все, в силу того, що виконує важливі правоохоронні і правозастосовчі функції. Рівень і якість організації правосуддя є одним з основних показників цивілізованості суспільства і легітимності державної влади. Прогрес правової організації публічної влади досягається в ході історичного розвитку держави шляхом модернізації важливих елементів її політичної і правової системи. Як правило, зміни в судовій системі здійснюються в ході державних перетворень, які носять в основному комплексний характер.

Впродовж 1772–1918 рр. частина українських земель (Галичина, Буковина і Закарпаття) перебували у складі Австрії, а відтак Австро-Угорщини і отримали нову політичну, адміністративну і судову організацію. Процес був неодномоментний, поетапний, поступовий і диктувався зовнішньополітичними інтересами, ідеологічними, конфесійними, історичними та іншими чинниками як об'єктивними, так і суб'єктивними.

Вищий крайовий суд у Львові (*K. k. Ober-Landesgericht*) був створений згідно з розпорядженням Міністерства юстиції 25 червня 1855 р. на базі місцевого апеляційного суду. Його робота почалася з 29 вересня 1855 р. Вищий крайовий суд у Львові містився у Львові на вул. Карла-Людвіга, 5 2/4 (*Carl Ludwigs-Strasse*, 5 2/4) – нині проспект Свободи (верхня або західний бік); згодом вул. Карла-Людвіга верхня, 359¹. Після перейменування непарної частини вул. Карла-Людвіга, з 1872 р. адреса Вищого крайового суду у Львові значиться як вул. Гетьманська, 22 (середмістя)².

Вищий крайовий суд у Львові був II-ою інстанцією для окружних і III-ою для повітових судів у цивільних справах. На початках своєї діяльності функціонування нового суду регулювалася Законом від 22 травня 1853 р., рескриптом Міністерств внутрішніх справ, юстиції і фінансів від 24 квітня 1854 р. (№ 111), розпорядженням Міністерства юстиції від 29 червня 1855 р. (№ 117) і Міністерства внутрішніх справ від 4 липня 1855 р. Також з-поміж нормативних документів, якими керувався Вищий крайовий суд були: імператорські патенти від 26 листопада 1852 р. (№ 251) та від 3 травня 1853 р. (№ 81), що визначали судові інструкції і процесуальні норми цивільного судочинства; процесуальні правила у кримінальних справах від 16 червня 1854 р. (№ 165)³.

З часом коло законодавчих актів, на які посилався Вищий крайовий суд, зросло. Торговельний кодекс, ухвалений 27 грудня 1862 р. (набрав чинності 1863 р.), був доповнений Законом про унормування порядку дії у цивільних справах й інструкцією до нової кримінальної процедури. Закон від 15 листопада 1867 р. (№ 131) вніс зміни у роботу судів, що займалися кримінальними справами⁴, Закон від 9 березня 1869 р. впровадив суди присяжних у справах преси, Закон від 20 травня 1869 р. (№ 78) регламентував діяльність військових судів, Закон від 8 травня 1870 р. (№ 72) деталізував принципи оборону держави і т.д.⁵.

Вищий крайовий суд у Львові був колегіальним органом, структуру якого визначено, як й інших подібних судових органів, міністерськими рескриптами від 10 вересня і 18 жовтня 1853 р. (№ 15.267 і 17.301). Зміни у структурі суду відбулися після ухвалення Закону від 5 травня 1897 р. і наступних розпоряджень Міністерства юстиції (№ 9.839 і № 9.839/97). Ранг посад визначався Законом від 21 травня 1873 р., Законом від 5 травня 1897 р. та Законом від 9 травня 1899 р. з наступними міністерськими розпорядженнями (22 травня 1873 р.; 11, 13, 14, 15, 28, 29 вересня, 2 жовтня 1897 р.; 13 серпня 1898 р.; 4 серпня, 3 вересня 1899 р.)⁶.

Структура Вищого крайового суду у Львові після свого заснування (станом на 1856 р.) передбачала посади: одного президента (*Präsident*), одного віце-президента (*Vice-Präsident*), 22-х радників (*Ober-Landesgericht-Räthe*, з-поміж яких один надпрокуратор (*Oberstaatsanwalt*), 3-х секретарів, 2-х секретарів-ад'юнктів-секретарів, 115-х аускультантів (*Auscultanten*), з яких 86 у ранзі помічників), одним директором канцелярії, двох ад'юнктів канцелярії, 10-ти офіціалом, чотирьох акцесіатів (*Accessisten*), трьох робочих (буквально, слуг – *Rathsdiener*), чотирьох возних (судових службовців, що виконували обов'язки слідчого та судового виконавця), двох помічників (*Dienergehilfen*)⁷.

Вищезазначена структура була непостійною і змінювалася залежно від нововведень Міністерства юстиції. Так, у 1873 р. передбачалися посади: одного президента, одного віце-президента, 28-х радників (з-поміж яких один надпрокуратор), 3-х секретарів, 2-х ад'юнктів-секретарів, 115-х аускультантів, з яких 86 у ранзі помічників), одним директором канцелярії, двох ад'юнктів канцелярії, 10-ти офіціалом, чотирьох акцесіатів, трьох робочих, чотирьох возних, двох помічників. В обліковому відділі працювали: один радник, 17 офіціалів (з яких два офіціали у відділ надпрокуратури), три практиканта і два оцінювачі (*kalkulant*)⁸.